

DOVEZI ALE PRACTICĂRII AGRICULTURII ÎN SITUL DE LA PORȚ-„CORĂU” (JUD. SĂLAJ)

MIHAI DUNCA*

mihai_dunca@yahoo.com

PREUVE DE LA PRATIQUE DE L' AGRICULTURE DANS LE SITE DE PORȚ-„CORAU” (DEP. DE SALAJ)

REZUMÉ: Les pièces provenant du site de Porț qui peuvent être liées à l' agriculture sont : trois plantateurs, une hachemarteau, toutes travaillés en bois de cerf et plus de dix meules agglomérées au dessus d'un groupement des grandes pierres. Le tombe M2 de SO3/2002 avait parmi son inventair deux meules et des graines brûlées. Les plantateurs en bois de cerf appartient au premier niveau d'habitation du group Suplac (qui fait parte de la culture Zau) et l'hachemarteau au seconde. Le groupement des pierres peut être un aménagement pour broyer les graines. En analysant les pièces présentées, on peut dire que l'agriculture de Porț a eu un caractère intensif, de type jardinage, comme c' était le cas pour la plus partie des sites néolithiques.

MOTS CLÉS : agriculture, plantateurs, meules, graines, jardinage

REZUMAT: Pieseile provenind din situl neolitic de la Porț care pot fi legate de agricultură sunt: trei plantatoare, un topor-ciocan, toate lucrate din corn și o aglomerare de peste zece râșnițe găsite deasupra unei grupări de pietre mari. Mormântul M2 din SO3/2002 avea în inventar și două râșnițe și semințe carbonizate. Plantatoarele au fost descoperite în primul nivel de locuire al grupului Suplac (care face parte din cultura Zau), toporul-ciocan din al doilea nivel. Gruparea de pietre poate fi o amenajare a unei zone destinate măcinării cerealelor. Analizând piesele prezentate, putem concluziona că agricultura din așezarea de la Porț a avut un caracter intensiv, de tip grădinărit ca și în cazul majorității siturilor neolitice.

CUVINTE-CHEIE: agricultură, plantatoare, râșnițe, semințe, grădinărit

Situl de la „Corău” se întinde atât în județul Sălaj (satul Porț) cât și în Bihor (comuna Suplacu de Barcău), aici fiind investigat mai întâi prin săpături sistematice de către D. Ignat începând cu anul 1973 și până la sfârșitul anilor 1990.¹ În 2002 au început săpături preventive în ambele județe, datorate construirii unui baraj care urma să acopere cea mai mare parte a sitului, întrerupte în 2003 și reluate în 2010 în zona sălăjeană. Descoperirile arheologice se eșalonează de la neoliticul timpuriu la evul mediu timpuriu, dar cele mai consistente aparțin neo-eneoliticului. Au fost identificate culturile și grupurile neolitice Starcevo-Criș², Pișcolt și Zau (grupul Suplac).³ Articolul de față va trata descoperiri aparținând ultimelor două, recoltate în campaniile de săpături preventive din anii 2011 și 2012 (piesele inedite) dar și din 2002, toate din partea sălăjeană a sitului.

Agricultura a apărut după 10000 î. Hr. în sud-vestul Asiei, răspândindu-se apoi spre sud-estul Europei, primele comunități de agricultori fiind atestate arheologic în Grecia la 7000 î. Hr., noul mod de

* Zalău, Sălaj.

¹ Băcuet-Crișan 2008, p. 13, Ignat 1998, p. 18–20

² Băcuet-Crișan 2008a, p. 24–26

³ Băcuet-Crișan 2008, p. 43–53

viață răspândindu-se pe diverse căi până în vestul și nordul Europei în următoarele trei milenii.⁴ Adoptarea agriculturii ca mijloc de subsistență pare să fi fost un proces treptat și destul de complex. Au fost considerați ca factori favorizanți ai acestei schimbări: existența plantelor potrivite în stare sălbatică, un nivel dezvoltat al tehnicilor culesului și absența teritoriilor neocupate care ar fi diminuat presiunea demografică și ar fi permis în continuare asigurarea hranei prin cules și vânătoare.⁵ În privința factorilor climatici este vorba despre răcirea și aridizarea climei în perioada denumită Younger Dryas (aprox. 11000–10000 B.P.) după ce anterior avusese loc o încălzire constantă. Deși schimbări climatice au mai avut loc anterior, pleistocenul per ansamblu a fost nefavorabil agriculturii din cauza aridității, a cantității mai mici de dioxid de carbon și a fluctuațiilor climatice multiple și pe termen scurt.⁶ Trecerea la agricultură a fost precedată de culesul selectiv și de vânatul selectiv, ambele cu scopul de a asigura reproducerea speciilor respective.⁷ Cel puțin în Orientul Apropiat, agricultura a fost adoptată după sedentarizarea comunităților respective. Mai multe așezări stabile au faze de locuire anterioare primelor descoperiri care indică practicarea agriculturii, ca de exemplu cea de la Jerihon care la 8000 î.Hr. avea deja fortificație, șanț de apărare și turn.⁸

În Europa, plantele și animalele domestice nu au corespondenți sălbatici⁹, fapt ce indică răspândirea agriculturii dinspre Orientul Apropiat (unde se găsesc acele specii și în stare sălbatică) prin diverse căi, inclusiv, sau mai ales, migrația populațiilor agricole, întâi spre sud-estul Europei în Grecia. De aici se răspândesc spre nordul Peninsulei Balcanice, colonizarea venind probabil și dinspre Anatolia.¹⁰ În Europa centrală, coloniștii se așează în zone slab populate anterior, mai ales în cele cu soluri de tip loess probabil și datorită fertilității mari a acestora.¹¹ Principalele plante cultivate, („pachetul neolitic de cereale”) ale căror semințe au fost descoperite în majoritatea siturilor neolitice, în proporții variabile, sunt: *Triticum Monococcum* (alacul sau grâul *einkorn*), *Triticum dicocum* (grâul de tip *emmer*) și *Hordeum vulgare* (orzul).¹² Cele două tipuri de grâu erau cultivate împreună și în așezările neolitice de pe teritoriul României, fiind aduse de primii coloniști.¹³ Alacul era mai rezistent, dar grâul mai productiv, astfel erau diminuate pierderile prin cultivarea lor combinată.¹⁴ M. Cărciumaru a susținut ipoteza cultivării primitive a cerealelor autohtone – „gramineea” la Porțile de Fier, Balcanii putând fi una dintre zonele de apariție a agriculturii.¹⁵

Practicarea agriculturii este demonstrabilă prin descoperirile de semințe, de obicei carbonizate, oase de animale domestice, unelte agricole (plantatoare, săpăligi, brăzdare, prelucrate din corn). Rășnițele sunt și ele o dovadă a cultivării cerealelor. Printre descoperirile de la Porț se regăsesc toate categoriile enumerate. Oasele de animale sunt foarte rare din cauza solului acid. Cele recoltate nu au fost analizate încă, deci nu se cunosc speciile de animale domestice din această așezare.

Dintre uneltele care pot fi asociate mai sigur cultivării plantelor, au fost descoperite trei plantatoare din corn. Este vorba despre piesa cu nr. de inventar c.c. 538/2013, recoltată din secțiunea S21/2012, din caroul 59–60/0–3, între adâncimile 1–1,20 m (Pl. 1/1), cea de-a doua cu nr. de inventar c.c. 539/2013, recoltată din suprafața S23/2012, caroul 0–2/0–2, între 1–1,20 m adâncime (Pl. 1/2). O a treia piesă, mai puțin finisată decât primele două și cu vârful rupt pare să fi fost tot un plantator (Pl. 1/3) și provine din secțiunea S21/2012, caroul 59–60/4–6, între 0,70–0,90 m. adâncime. Folosind tipologia alcătuită de C. Beldiman și D.-M. Sztancs pentru piesele din os și corn (pentru cultura Starcev-Criș dar este cea mai

⁴ Colledge, Conolly, Shennan 2005, p. 137

⁵ Kabo 1985, p. 601

⁶ Wenkle, Olszewski 2007, p. 241

⁷ Kabo 1985, p. 601–602; Moore 1982, p.227

⁸ Flannery 1973, p. 276; Moore 1982, p. 227

⁹ Bogucki, Grygiel 1993, p. 402

¹⁰ Marinova 2009, p. 59

¹¹ Bogucki, Grygiel 1993, p. 403

¹² Bogucki, Grygiel 1993, p. 407; Colledge, Conolly, Shennan 2005, p. 143

¹³ Ciută 2012, p. 49

¹⁴ Marinova 2009, p. 59

¹⁵ Ciută 2012, p. 48–49

completă, iar aceste piese nu își schimbă morfologia de la o etapă a neoliticului la alta), plantatoarele pot fi atribuite tipului IA16.¹⁶ Cele trei plantatoare aparțin fazei Suplac I. Analogiile cele mai apropiate cronologic și geografic sunt în situl de la Pericei- „Keller tag” de unde provin două plantatoare. și o sapă din corn, unealtă frecvent folosită și aceasta de către cultivatorii neolitici.¹⁷ De la Turdaș-„Luncă” din nivelurile turdășene pot fi date ca analogii alte două plantatoare din corn.¹⁸ Tot două plantatoare din corn s-au găsit și la Zăuan-„Dâmbul Cimitirului”¹⁹ din situl aparținând culturii Starcevo-Criș. O unealtă din corn mai deosebită ca aspect (Pl. 2) găsită la Porț-„Corău” pare să fie un topor-ciocan din corn, cu nr. de inventar c.c. 2314/2011, găsită în secțiunea S10/2011, complexul C90, o groapă menajeră din faza Suplac II. Se încadrează în tipul IID după tipologia amintită mai sus²⁰, iar ca analogie se poate da o piesă de la Ocna Sibiului din așezarea starceveană.²¹ Luând în considerare forma și materia primă din care a fost lucrată, piesa este probabil să fi folosit și în agricultură, la fel ca și sapele. Dintre uneltele folosite în neoliticul târziu și eneoliticul timpuriu în agricultură mai pot fi menționate cele provenite din așezări ale culturii Petrești: două săpăliști de la Ocna Sibiului, respectiv Rahău și o posibilă seceră din os de la Mihalț.²²

Chiar dacă nu au rol direct în agricultură, râșnițele reprezintă un indiciu al practicării acesteia prin folosirea lor la măcinatul cerealelor. La Porț au fost găsite câteva zeci de exemplare de dimensiuni variabile, întregi sau fragmentare mai ales în nivelurile de locuire. De obicei acestea apar destul de dispersate, excepție făcând situațiile din secțiunile S20/2012 și S15/2011. În prima, din carourile 18–19/0–2, între 0,30-0,50 m. adâncime au apărut patru râșnițe, iar în a doua secțiune avem de-a face cu o răspândire a peste zece râșnițe, unele fragmentare între 0,60-0,80 m. adâncime și între metrii 0–3/0–4. Pe aceeași suprafață, sub 0,80 m. adâncime, s-a conturat o aglomerare de pietre de dimensiuni mari (Pl. 3). Probabil acolo era o zonă destinată măcinatului, iar aglomerarea de pietre aparține unei amenajări inițiale a acesteia, servind poate ca suport pentru râșnițe. O grupare de râșnițe s-a mai descoperit și la Șeușa- „La cărarea morii” în locuința L1/1997. Acolo dintre cele patru râșnițe, două aveau câte o concavitate pentru colectarea făinii.²³ Un complex mai deosebit este locuința L1/1996 de la Limba- „Șesu Orzii” pe a cărei suprafață erau răspândite peste 20 de râșnițe împreună cu un inventar special: un vas cu capac prosopomorf, trei idoli antropomorfi, un vas cu tub de scurgere, fragmente de brățări din scoica *Sponyllus*.²⁴ Complexul a fost interpretat ca unul în care se practica râșnitul ritual, un loc în care prin practici rituale se asigura protecția cerealelor, a recoltelor în fața forțelor malefice.²⁵ Considerând numărul foarte mare de râșnițe, nu este exclus și o utilizare profană a locuinței, adică pentru măcinarea grâului, în paralel cu cea rituală. Tot într-un complex ritual au fost descoperite două râșnițe la Porț-„Corău”, în mormântul M2 din SO3/2002. Cele două râșnițe împreună cu un vas de mari dimensiuni în care s-au aflat semințe carbonizate au fost așezate lângă ceafa defunctului.²⁶ Atât acest complex cât și locuința cu caracter ritual mai sus amintită indică importanța agriculturii pentru populațiile neolitice.

Agricultura din perioada neo-eneolitică a fost de două tipuri: intensivă, de tip grădinărit, combinată cu o creștere intensivă a animalelor pentru carne, și extensivă, prin folosirea animalelor pentru tracțiune, pe suprafețe mai extinse.²⁷ Practicarea agriculturii intensive a fost mai frecventă și mai timpurie decât cea extensivă. A fost identificată în siturile neoliticului aceric din Orientul Apropiat, în siturile neolitice timpurii

¹⁶ Beldiman, D.-M. Sztancs 2011, p. 61

¹⁷ Băcuet-Crișan 2008, pl. 203/1–3

¹⁸ Luca 2001, fig. 2/2,3

¹⁹ Băcuet-Crișan 2008a, pl. 12/4,5

²⁰ Beldiman, D.-M. Sztancs 2011, p. 62

²¹ Beldiman, D.-M. Sztancs 2011, p. 65, fig. 7/2

²² Paul 1992, p. 43–44; pl. XVII/17, 19–20

²³ Ciută 2005, p. 74

²⁴ Daisa 2001, p. 22–23

²⁵ Daisa 2001, p. 24–25

²⁶ Băcuet-Crișan 2008, p. 17; p. 106, pl. 7

²⁷ Bogaard 2005, p. 179; Bogaard 2004, p. 50

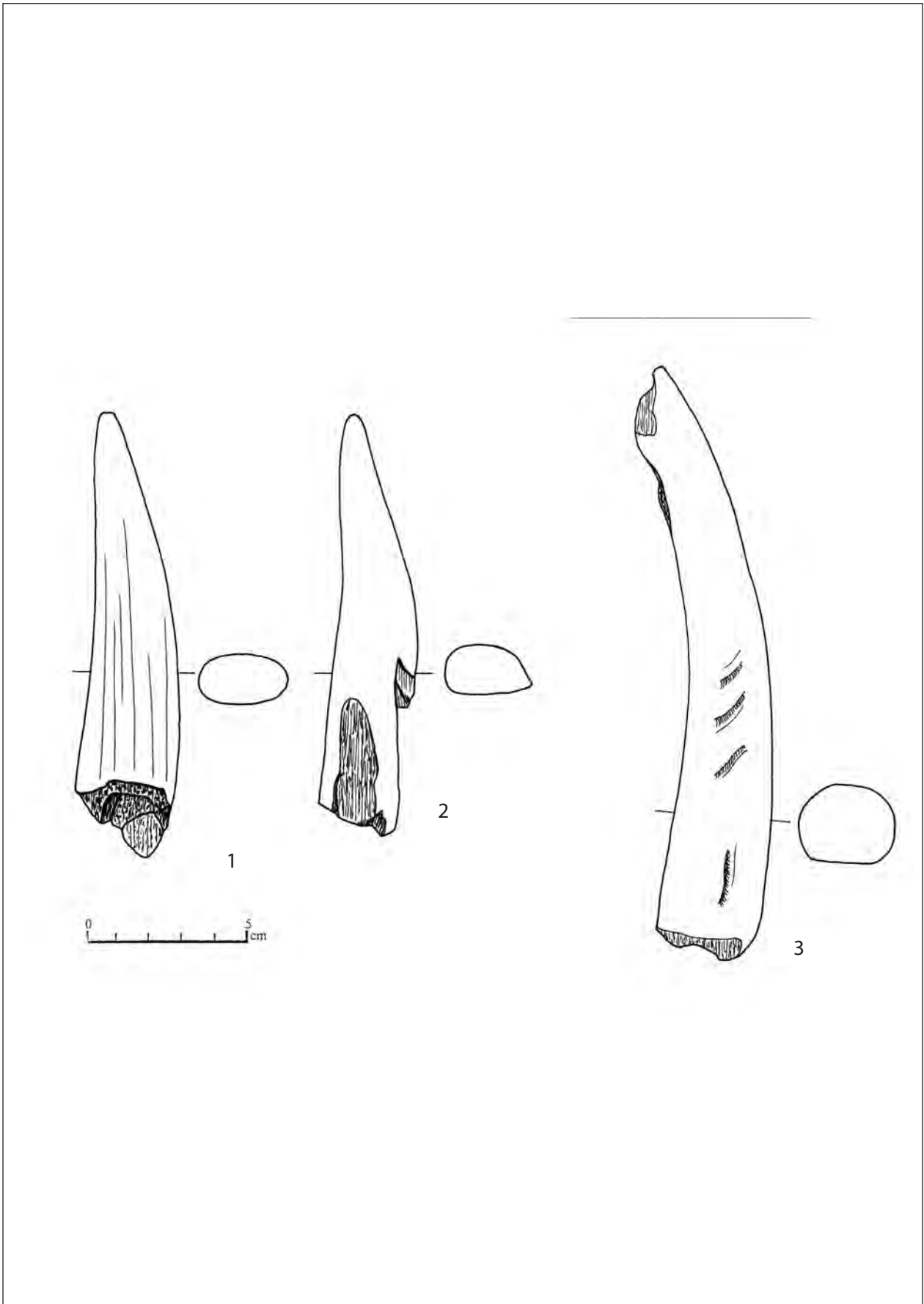
din Grecia, Ungaria, în zona culturii ceramicii liniare.²⁸ Pe baza descoperirilor de la Porț-„Corău” (mai ales plantatoarele) putem afirma că și în această așezare s-a practicat agricultura de tip grădinărit, lipsind brăzdarele care ar fi putut alcătui un plug. Agricultura extensivă a apărut la comunitățile eneolitice, de exemplu la cele vinciene indicată de descoperirea de rănoace la Rast și reprezentarea unei scene a aratului pe o plăcuță de la Tărtăria.²⁹

BIBLIOGRAFIE

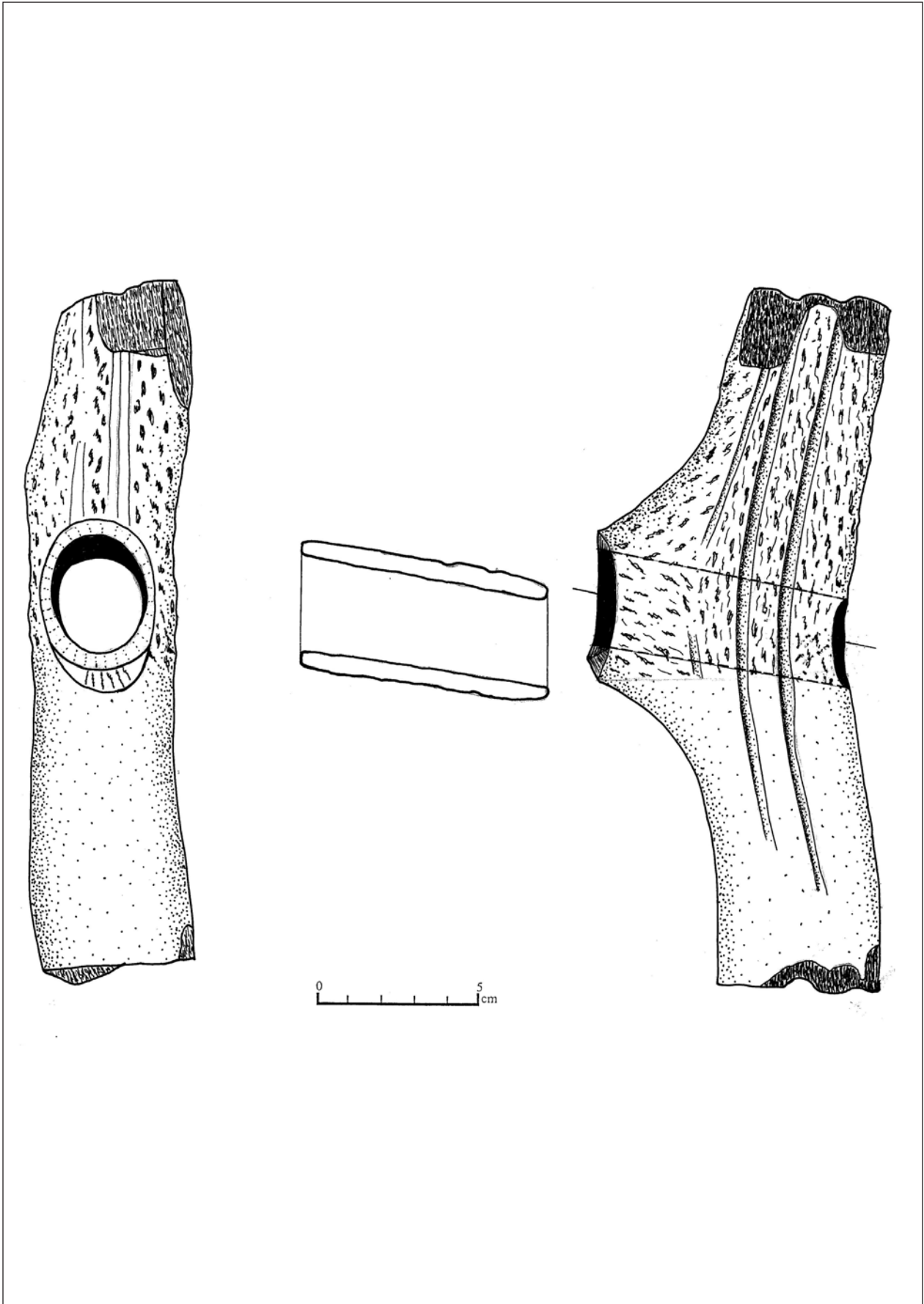
- Băcuet-Crișan 2008 S. Băcuet-Crișan- *Neoliticul și eneoliticul timpuriu în Depresiunea Șimleului*, în *Bibliotheca Brukenthal XIII*, Sibiu, 2008
- Băcuet-Crișan 2008a S. Băcuet-Crișan- *Cultura Starčevo-Criș în Depresiunea Șimleului*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008
- Beldiman, D.-M. Sztancs 2011 C. Beldiman, D.-M. Sztancs- *Technology of skeletal materials of the Starčevo-Criș Culture in Romania. Some considerations*, în S. A. Luca, C. Suciu- *The first neolithic sites in Central/South-East European Transect, volume II, Early neolithic (Starčevo-Criș) sites on the territory of Romania*, 2011, p. 57–70
- Bogaard 2004 A. Bogaard- *The nature of early farming in Central and South-East Europe*, în *Documenta Praehistorica*, XXI, 2004, p. 49–58
- Bogaard 2005 A. Bogaard- „Garden agriculture” and the nature of early farming in Europe and the near East, în *World Archaeology*, vol 37(2), 2005, p. 177–196
- Bogucki, Grygiel 1993 P. Bogucki, R. Grygiel- *The first farmers of Central Europe: A survey article*, in *Journal of Field Archaeology*, vol. 20, nr. 4, 1993, p. 399–426
- Ciută 2005 M. M. Ciută- *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2005
- Ciută 2012 Beatrice Ciută- *Plant species within the diet of prehistoric communities from Transylvania*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012
- Colledge, Conolly, Shennan 2005 S. Colledge, J. Conolly, S. Shennan- *The evolution of Neolithic farming from SW Asian origins to NW European limits*, în *European Journal of Archaeology*, 2005, p. 137–156
- Daisa 2001 B. Daisa- *Practici magico-rituale la comunitățile de agricultori din perioada neoliticului dezvoltat. Considerații asupra funcționalității unui complexu caracter special (L1/1996) descoperit la Limba- „Șesu Orzii”* în *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești*, 7, Alba Iulia, 2001, p. 21–26
- Flannery 1973 K. Flannery- *The origins of agriculture*, în *Annual review of Anthropology*, vol 2, 1973, p. 271–310
- Ignat 1998 D. Ignat- *Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău*, Editura Mirton, Timișoara, 1998
- Kabo 1985 V. Kabo- *The origins of the food producing economy*, în *Current Anthropology*, vol. 26, nr. 5, 1985, p. 601–616
- Luca 2001 S. A. Luca- *Așezări neolitice pe Valea Mureșului II. Noi cercetări la Turdaș-Luncă. I. Campaniile anilor 1992–1995*, în *Bibliotheca Musei Apulensis XVII*, Editura Economică, 2001
- Marinova 2009 E. Marinova- *Plant economy and vegetation during the early neolithic of Bulgaria*, în I. Gatsov, Y. Boyadzhiev- *The first Neolithic sites in Central/South-East European Transect, volume I, Early neolithic sites on the territory of Bulgaria*, 2009, p. 59–62
- Moore 1982 A.M.T. Moore- *Agricultural origins in the Near East: a model for the 1980's* în *World Archaeology*, vol.14, nr. 2, 1982, p. 224–236
- Paul 1992 I. Paul- *Cultura Petrești*, Editura Museion, București, 1992
- Suciu 2009 C. Suciu- *Cultura Vinča în Transilvania*, în *Bibliotheca Brukenthal XLIV*, Editura Altip, Alba Iulia, 2009
- Wenke, Olszewski 2007 R. Wenke, J. Olszewski- *Patterns in Prehistory. Humankind's first three million years*, Oxford University Press, 2007

²⁸ Bogaard 2005, p. 182–186

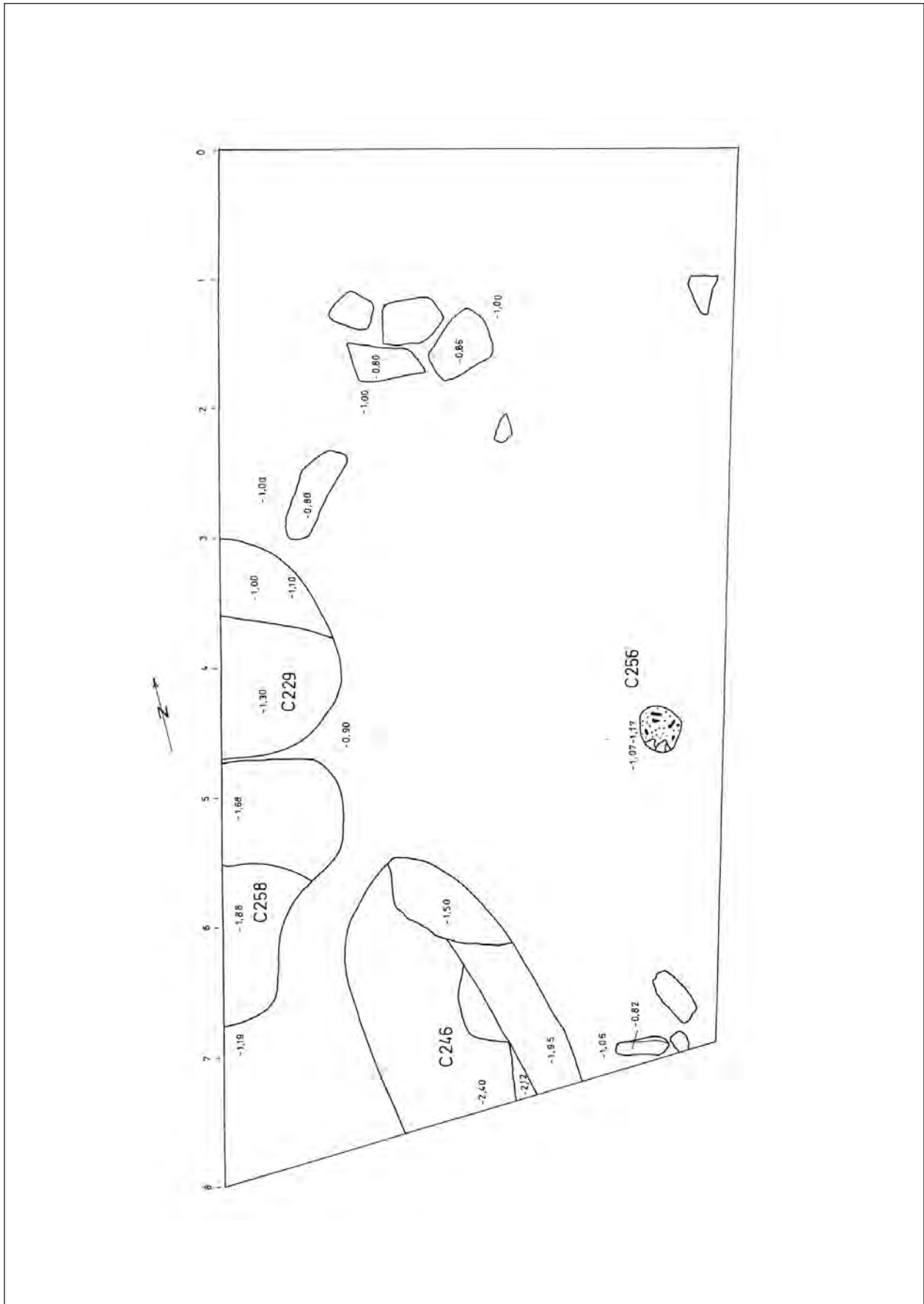
²⁹ Suciu 2009, p. 205

Planșa 1 (Plate 1): Plantatoare din corn (Digging sticks made of antler).

Planşa 2 (Plate 2): Topor-ciocan din corn (Hammer-axe made of antler).

Planșa 3 (Plate 3): Zona aglomerării de râșnițe din S15/2011 (The area with grinding stones from S15/2011).